

niet met gedetineerden dat zij in een conflictueuze houding dreigen te komen, wel integendeel. Veel-
eer komt onbegrip, onverdraagzaamheid, een
gemis aan erkenning en een degelijk teamwork,
gestuurd door middel van modern managements-
denken hen parten spelen. Daardoor verliezen de
eerstelijns werkers grotendeels het gevoel van
psychosociale veiligheid. Daardoor hebben ze niet
het gevoel terug te kunnen vallen op collega's en
het team en voelen zij zich niet gesteund door de
organisatie.

Dan heb ik het nog niet gehad over de zo alge-
meen bekende term 'stress' en het minder geken-
de begrip 'burn out'. Burn out is de fysieke en
emotionele uitputting die gepaard gaat met een
negatief zelfbeeld en verlies van betrokkenheid bij
het werk. Zo zijn vele van onze eerstelijns werkers
enthousiast en idealistisch in de aanvangsjaren van
hun carrière, maar lopen daarbij op tegen organi-
satiestructuren die hun eigen wetten hebben, waar
zij geen enkele inspraak hebben op gebied van
werkwijze of de manier waarop de gedetineerde
bejegend wordt. Dat roept wrevel op en men gaat
zich afstandelijker opstellen, men wordt zakelijker
en gaat zich beschermen tegen een te grote be-
trokkenheid, dat in tegenspraak met hun idealis-
tisch zelfbeeld, waarmee ze begonnen. Het be-
zorgt hun schuld- en schaamtegevoel: men heeft
het niet gemaakt.

Daarom hecht het P.C.B.O., naast de lessen en
thema's die in de basisopleiding aan bod komen,
een enorm belang aan teamwork en vinden we het
essentieel dat we de beginnende penitentiare
beambten vaardigheden bijbrengen in zowel han-
delingen als in het mondig maken om de aange-
leerde inzichten en gedragingen te verdedigen.

*Willen we dat de gebrachte leerstof, inzichten,
geïnvesteerde energie en kosten optimaal renderen
in de inrichtingen, dan zal er van het P.C.B.O. en
van alle inrichtingen naar de toekomst toe, en ik
hoop van ganser harte dat dit realiteit wordt, een
nog hogere en blijvende investering in dit soort
teamwork noodzakelijk zijn.*

Ik dank u voor uw aandacht.

Marc THERSSEN
kwartierchef en instructeur
van het P.C.B.O. 'De Bres'

Het beroep van penitentiair beambte worstelt met
een imagoprobleem. Zoveel is inmiddels duidelijk.
De structuren van onze gevangenissen laten hen te
weinig aan het woord. En zo blijft alles zoals het

was. 'Luisteren naar bewaarders' noemde Willy
Derveaux ooit zijn onvolprezen studie. Luisteren
naar eerstelijns werkers in de gevangenissen. Hoe
kijkt hij, hoe kijkt zij naar zichzelf, hoe kijken
anderen naar hem, naar haar? Deze vragen beant-
woorden is de ware start van de wedren naar
verandering.

De penitentiare beambte, een sleutelfiguur

'In film- en theatercomedies, operettes en stripver-
halen is soms een nevenrolletje voorzien voor een
penitentiair beambte, wanneer de helden van het
verhaal terecht of ten onrechte achter de tralies
belanden. Scenarioschrijvers hebben blijkbaar een
lage dunk van de gemiddelde beambte. Die wordt
meestal getypeerd als een ongemotiveerde ambte-
naar die een hopeloos gevecht levert tegen de
verveling. Volgens deze goed ingeburgerde kari-
katuur is de traditionele *cipier* niet alleen bijzon-
der dom en ongelooflijk lui, hij is ook de onvrien-
delijkheid in persoon, de vleesgeworden onver-
schilligheid. Dat is een eerste vooroordeel tegen-
over ons beroep.

Tweede vooroordeel: de omgang met gedeti-
neerden wordt door de buitenwereld vaak aange-
zien als *vuil* werk. Mensen vrezen blijkbaar dat je
kunt besmet geraken door het virus van het kwaad
door de dagelijkse omgang met misdadigers.
Wanneer je een vrije burger vertelt dat je in de
gevangenis werkt, word je meteen bekeken met
een blik van verbazing, medelijden en afgrijzen
tegelijk. 'Iemand moet het doen', zeggen ze dan.
Inderdaad, iemand moet met de vuilniswagen
meelopen. Wij zijn de vuilnismannen van de
rechtsstaat. Op de ranglijst van de eerbare beroe-
pen bengelen we ergens onderaan, denk ik.

Derde vooroordeel: wie voelt zich dan in vre-
desnaam geroepen voor deze job? Penitentiair
beambte worden is hoogst zelden de vervulling
van een wilde jeugdroom. Volgens Jan en An
Publiek moet je eerst professioneel schipbreuk
lijden voor je in de gevangenis *wil* werken, tenzij
je zo kloekgebouwd bent en van nature zo brutaal
gebekt dat je er wel voor geboren lijkt. Feit is dat
veel penitentiare beambten louter onder economi-
sche dwang bij het gevangeniswezen terechtko-
men. Het hoeft dus niet te verbazen dat de be-
roepsfierheid bij het penitentiair personeel eerder
laag is. Het is zelfs niet denkbeeldig dat iemand
met enige tegenzin of met enige schaamte dit
uniform aantrekt.

Met welke motivatie je hier ook binnenkomt, als beambte word je verondersteld te vlug mogelijk mee te draaien in één van onze volgeboekte en vaak verouderde verblijfstehuizen. De hedendaagse gedetineerdepopulatie is een vrij internationaal gezelschap van mensen uit allerlei etnische groepen en taalgemeenschappen, ongeletterden en intellectuelen, jongeren en bejaarden, die om héél uiteenlopende redenen in de gevangenis belanden. Ieder met zijn eigen, soms schrijnend verhaal en zijn eigen culturele achtergrond. Velen met zorgen en verdriet, wroeging of verbittering. Als penitentiair beambte moet je al deze lui opsluiten, meestal tegen hun zin. Je bent verantwoordelijk voor de orde en veiligheid en behalve met de vele praktische probleempjes inzake voeding, kleding en huisvesting krijg je ook te maken met taalbarrières, administratieve hindernissen, onderlinge conflicten, emotionele crisissen, medische of juridische ontwikkelingen, afkikkende drugsverslaafden ... Voor dat alles is de penitentiair beambte de best aansprekende persoon, de eerstelijnswerker die verondersteld wordt op elke probleemsituatie adequaat te reageren. Dit soort functievereisten staat natuurlijk haaks op de vertrouwde karikatuur van de clowneske operettecipier. Het is dus geen overbodige luxe dat kersverse beampten, met hun hoge en vooral té lage verwachtingen, in dit basisopleidingscentrum op een adequate manier worden opgevangen. Het goed doordachte en vrij complete programma van de opleiding is de best mogelijke theoretische introductie tot het penitentiaire ambacht. Hier krijg je de nodige achtergrondinformatie en de elementaire kennis om in het beroep te stappen. Maar de belangrijkste opdracht van het PCBO is ongetwijfeld de opruiming van enkele grove maar hardnekkige misvattingen die bij de publieke opinie leven en dus onvermijdelijk in het penitentiair korps binnensluipen.

Eerste grove misvatting: de gevangenis als pretpark. Volgens een koppige mythe worden veroordeelden in de watten gelegd en hebben ze het achter de tralies best naar hun zin: de hele dag luieren en tv kijken, lekker eten, medische verzorging, psychosociale begeleiding, sport en ontspanning, films en concerten, beroepsopleiding,... Allemaal gratis en voor niks. De realiteit is dat de vrijheidsberoving een uitermate zware sanctie is. De meeste tijd zit je, vaak samen met anderen, in een eng slaapkamertje waar je dag en nacht beboerd wordt en waar permanent gevangenisgeluiden doordringen. Je bent nooit alleen met je be-

zoekers. De binnenkomende post wordt openge maakt. Na een bezoek van familieleden of vrienden word je volledig naakt gezet. De cel wordt van tijd tot tijd van onder tot boven gecontroleerd. Er zijn zoveel beperkingen en regeltjes. Voor alles moet je toestemming vragen en bij discussie trek je altijd aan het kortste eind. Maar de ergste consequenties van de celstraf situeren zich op familiaal, sociaal, professioneel en financieel vlak. Door de opsluiting wordt het hele gezin gestraft. Het liefdesleven staat op een heel laag pitje. Het contact met de kinderen vervaagt. Gedetineerden worden soms verstoppen door hun partner, hun ouders of hun kinderen, door vrienden of kennissen, de werkgever, de buurt,...

Tweede grove misvatting: de gevangenis als wraakmachine. Het karikaturale beeld van de luie, domme cipier dankt zijn populariteit niet enkel aan de amusementswaarde. Ik denk dat het type van de botte, ongeïnteresseerde gevangenisbewaarder precies beantwoordt aan de verwachtingen van het doorsnee-publiek dat vindt dat de auteurs van ernstige misdrijven zwaar moeten boeten voor het aangerichte leed. Vooral als het gaat om gewelds- en zedendelicten zijn de wraakgevoelens van de brave burger bijzonder groot. Ik heb die primitieve reacties al honderden keren gehoord, ook van collega's: 'Zet ze tegen de muur! Sluit ze op en gooi de sleutel weg!' Dit zijn dan nog de minst kwetsende. En laat ons alsjeblijft niet gemakshalve aannemen dat alleen randdebielen behoren tot de voorstanders van de harde, repressieve aanpak die vanuit een bepaalde politieke hoek steeds openlijker wordt verdedigd. Dit soort volksgenoten pleit voor strenge detentieregimes, minder omringingszorg, onsamendrukbare straffen en de afschaffing van allerlei gunstmaatregelen zoals het penitentiair verlof.

Derde grove misvatting: de gevangenis als dierentuin. Gedetineerden zouden creaturen van een lagere orde zijn die geen menselijke benadering verdienen. Voorstanders van keiharde repressie ter beteugeling van de criminaliteit beschouwen misdadigers eigenlijk niet langer als volwaardige medemensen, maar als een soort uitschot dat zo lang mogelijk uit de maatschappij moet verwijderd blijven. Medeburgers die zware fouten begingen, worden in de geesten van sommigen gedegradeerd tot *Untermenschen*, onmenselijke blijmogen zijn dat ze in leven worden gehouden. De talloze experimenten inzake rechtspleging die door de eeuwen heen werden opgezet, hebben echter voldoende bewezen dat er geen valabel alternatief

is voor een menswaardige detentie. Het enige alternatief voor menswaardigheid is mensonwaardigheid, maar eens we de lijn overschrijden, betreden we een zeer duistere sector. De geschiedenis bewijst rijkelijk tot welke wreedheden mensonwaardigheid kan leiden.

Vierde grove misvatting: de gevangenis als oorlogszone. Buitenstaanders die willen weten hoe je als beambte fungeert, vragen bijna altijd: 'Ben je gewapend?'. Dat lijkt hun eerste zorg te zijn. En ze trekken grote ogen als je hen vertelt dat je totaal ongewapend en zo goed als helemaal alleen in een leefgemeenschap van dertig man rondloopt. Logischerwijze luidt de tweede vraag: 'Ben je niet bang?'. Mensen kunnen moeilijk aannemen dat we binnen de gevangensmuren niet voortdurend in staat van oorlog zijn, dat normale en zelfs hartelijke relaties kunnen. Oorlogssituaties zoals gijzelingen en opstanden zijn in de gevangenis zeer uitzonderlijk en ze moeten uiteraard voorkomen worden. De vraag is alleen of het 'oorlogdenken' en stoere oorlogstaal daarom het penitentiaire werk moeten domineren, of verklikking en contra-spionage om die reden tot ultieme doelstellingen moeten verheven worden.

Vijfde grove misvatting: de gevangenis als vergeetput. Een veroordeelde is méér dan de optelsom van gemaakte fouten. Iemand die heel kwalijke dingen deed, kan opmerkelijk goede kanten hebben, als vader of moeder, geliefde, vakman of buurvrouw, als creatieveling of gewoon als mens. Het zijn dié positieve eigenschappen die moeten aangeboord worden om de reïntegratie in de maatschappij voor te bereiden. Met welk recht zouden wij het goede bij een mens mogen afschrijven, zonder uitzicht op een nieuwe kans? De meeste gedetineerden keren dus terug naar de samenleving en we bewijzen de gemeenschap inderdaad geen dienst als gedetineerden de gevangenis verlaten met een ballast van negatieve gevoelens wegens muurdikke onverschilligheid, een weinig menselijke benadering of een wraakzuchtige oorlogsmentaliteit. Dan pas zouden we potentiële recidivisten kweken: gefrustreerde, verbitterde en op wraak beluste medeburgers die zich bij voorbaat kansloos achten voor een nieuwe start. De harde aanpak staat niet enkel haaks op de uitgangspunten van de rechtsstaat en de rechten van de mens. Meedogenloze detentieregimes creëren ook gevaarlijke situaties, zowel voor het penitentiair personeel als voor de vrije burgers uit de samenleving. De repressieve aanpak is derhalve volslagen uitzichtloos.

Na de opruiming van deze vijf grove misvattingen kunnen de kandidaat beambten kennis maken met de werkelijke penitentiaire doelstellingen: een humane vrijheidsberoving met, in de meeste gevallen, uitzicht op reïntegratie in de maatschappij. De voornaamste opdracht van dit opleidingscentrum is het bijbrengen van de juiste professionele ingesteldheid om dit beroep uit te oefenen. De professionele houding die van ons verwacht wordt, kan in enkel simpele principes vertaald worden.

Basisprincipe 1: wij zijn geen rechters. Wij hebben niet te oordelen over de aard of de ernst van de feiten. Wij moeten iedereen gelijkwaardig behandelen, zonder enig onderscheid van etnische origine, sociale herkomst, culturele achtergrond, seksuele geaardheid of justitieel profiel.

Basisprincipe 2: wij zijn geen beulen. De straf of de maatregel die door de rechterlijke macht wordt bevolen is de vrijheidsberoving zonder meer. De strafwet voorziet geen bijkomende pest-terijen, vernederingen of wat dan ook. Die zijn dus uit den boze. Een penitentiair beambte moet zich steeds correct gedragen.

Basisprincipe 3: wij zijn geen dierentemmers. Wie in de gevangenis werkt, moet er zich permanent van bewust zijn dat je daar met mensen te doen hebt. We moeten in alle omstandigheden het nodige respect opbrengen voor de mens die de gedetineerde is en blijft. De menselijke waardigheid is onaantastbaar.

Basisprincipe 4: wij zijn niet in staat van oorlog. Het penitentiair systeem is geen destructieve oorlogsmachine, maar een vredesbeweging. In het slechtste geval fungeren we als UNO-blauwhelmen en doen we aan 'peace-keeping' en 'peace-forcing'.

Basisprincipe 5: wij zijn welzijnswerkers. We hebben de formele plicht de gedetineerden zo behoorlijk mogelijk te verzorgen. De beambte kan fungeren als de verbindingsman of -vrouw tussen de gedetineerde en de diverse gespecialiseerde diensten binnen de gevangenis.

Uitermate correct handelen, met volledig respect voor de menselijke waardigheid, biedt grote voordelen.

– Ten eerste word je zelf gerespecteerd, je krijgt het respect dat je verdient, als rechtgeaard mens en als integere ambtenaar.

– Ten tweede verwerf je op die manier veel meer gezag dan met een autoritaire, arrogante en meestal vernederende houding.

– Ten derde verhoogt de humane aanpak in ruime mate de arbeidsvreugde en het werkcomfort. Het is toch veel aangenamer werken op basis van wederzijds respect en je behaalt zoveel meer resultaat. Ik begrijp niet wat er prettig aan is om de hele tijd met getrokken messen tegenover mekaar te staan, bedenkelijke machtsspelletjes te spelen en kleine penitentiaire oorlogjes uit te vechten. *War is over*. Het is tijd voor penitentiaire vrede.

– Ten vierde komt de menselijke benadering, de beheersbaarheid en de leefbaarheid van de strafinrichting ten goede. Wanneer de beambte en de gedetineerde mekaar respecteren, kunnen veel nodeloze frustratie, wrijvingen, discussies, agressieve aanvallen en tuchtproblemen voorkomen worden. Wat natuurlijk niet betekent dat je naïef mag zijn. Het kan uiteraard nooit de bedoeling zijn zich als een voddenvent te laten manipuleren of de veiligheid van de instelling te hypothekeren.

– Ten vijfde sluit dit alles perfect aan bij die andere belangrijke doelstelling van het penitentiair systeem, het voorbereiden van de terugkeer naar de vrije wereld. De beambte die met de gedetineerde een respectvolle, hartelijke relatie heeft, bevindt zich in de ideale positie om voluit mee te werken aan resocialisatie, als stimulator voor vormingsactiviteiten of meer zinvolle ontspanning, als klankbord bij de verwerking van emotionele problemen, als houvast voor mensen die het zelfrespect verloren of het helemaal niet meer zien zitten.

Dat is natuurlijk de ideale profielschets. In de actuele situatie is het al een succes – en dat geldt ongetwijfeld voor de meerderheid van de collega's – wanneer de houding van de penitentiair beambte de gedetineerde niet supplementair opzadelt met negatieve ervaringen. Maar de penitentiaire arbeid is natuurlijk ook maar mensenwerk. De verleiding is soms groot, de grens niet altijd duidelijk en de stap vaak klein. Een enkele keer zijn er collega's en oversten die wél rechter willen zijn, die zich wél eens lenen voor moreel beulswerk, die zich wél eens per vergissing in een dierentuin wanen, die wél een oorlogje willen voeren en dat alles binnen de krijtlijnen van één en hetzelfde reglement. Een reglement kan veel bepalen, maar niet het humeur van de beambte of de graad van beleefdheid waarmee je met mensen omgaat.

De penitentiair beambte bepaalt in niet geringe mate het klimaat van de vrijheidsberoving. Onderhuidse minachting (tegenover vreemdelingen bijvoorbeeld), al dan niet subtiële provocaties,

gekissebis over pietluttigheden of dictatorialle neigingen geven aanleiding tot onnodige frustratie, torenhoge irritatie en opstandigheid. Daardoor kan de detentie in negatieve zin evolueren, een neerwaartse spiraal van vernedering, opstandigheid, sancties, nog grotere frustratie, nog meer opstandigheid en nog meer sancties. Maar de penitentiair beambte kan ook een positieve kettingreactie veroorzaken, een opwaartse spiraal van toenemend wederzijds respect. Ik wil niet beweren dat wij exclusief verantwoordelijk zijn voor de ingesteldheid van een gedetineerde. Maar het hangt wel van ons af welke kansen een gedetineerde krijgt om zijn gedrag bij te sturen en toch nog over de brug te komen. Onze opdracht is maar geslaagd als iemand buiten komt met een deel positieve gevoelens, voor de schaarse aangename momenten van de detentie, voor de geboden hulp, voor de correcte houding, voor de menswaardige behandeling, voor de herwinning van het zelfrespect, voor de toegeworpen reddingsboei. Gevangenisverlaters moeten met goede moed vertrekken, gesterkt in de hoop dat ze weer een eervolle plaats in de samenleving kunnen verdienen.

We hoorden deze namiddag schitterende beleidsopties en bijzonder interessante criminologische opvattingen. Maar eigenlijk zijn alle mooie theorieën redelijk zinloos als ze dode letter blijven. In het systeem dat bedoeld is om medemensen op een verantwoorde, zo zinvol mogelijke en voor alles humane wijze van hun vrijheid te beroven, spelen de penitentiaire beampten een onvervangbare rol. Zij zijn het uiteindelijk die het dag aan dag moeten waar maken. De penitentiair beambte is een sleutelfiguur, geen sleutelhanger. Het is duidelijk dat de degelijke basisopleiding van dit centrum beantwoordt aan de prangende nood aan gemotiveerde beampten. In dit centrum kun je de juiste mentaliteit verwerven om op een menselijke wijze zoveel gemakkelijker om te gaan met de gedetineerden, betere resultaten te bereiken en véél meer vreugde te beleven aan dit boeiend, nuttig en zelfs meer dan één's mooi beroep.'

Luc DEWAELE
penitentiair beambte en ex-cursist
van het P.C.B.O.

Slottoespraak

In een wereld die steeds sneller verandert, is opleiding een bittere en blijvende noodzaak. Dit is